

Agresszív magyar kultúrpolitika

kultúrpolitikai tanulmány

Írta

Chalupka Dezső

Kir. . tanfelügy. tollnok.

különleNyomat az »Udvarhelyi Híradó« politikai újság VIII évfolyamából.

Székelyudvarhely, 1905.

Nyomatott Becsek D. fia könyvnyomdájában.

I.

Harminczhét hosszú esztendeje annak, hogy az 1868. évi XXXVIII. trv.-cikket Báró Eötvös – kétségtelenül a „ratio docendi et discendi” továbbfejlesztő utógondolatával – megalkotta. Hiszen a józan ész így magyarázza az 1867. évi XII. trv.-cikk likacsosságát is. Hosszú negyedszázada annak, hogy a hazai közép fokú iskolai oktatás ügye is többszörösen kodifikáltatott. A természetes és jogos továbbterjedés gondolata kétségtelenül itt is nyilvánvaló. Évtizedeken át dolgozunk „tehát” már az újabb és újabb nemzedékek lelki és testi javain. Neveljük az embert; – toldjuk-foldjuk a közboldogságot; – idomítunk, faragunk hazafias, erkölcsös, vallásos, értelmes állampolgárokat, hogy az egyes és a köz, az egyén és a hon fényre derüljön; – oltjuk-csepegtetjük, diszponáljuk az egyéni és egyetemes, az erkölcsi, esztétikai és társadalmi eszméket és emóciókat, melyeknek összessége az erkölcsi ember minden kellékeivel egyensúlyba, összhangzatba hozandó polgárosodás; – szív, ész, akarat és jellem mindmind együtt főforr a túlhajtott neo-humanizmus lombikjában; – dolgozunk, fáradunk, izzadunk és ha mégis, eltekintve a csaknem 50% analfabétától, egy bizonyos gyakorlati irányban tekintünk munkánk eredményére; – ha eltekintve a modern Port-Royal mesterek és Richelieu-kollégiumok kozmopolita szellemi maszataitól, a nevelés és tanítás összhangzó egységét magasabb szempontból vizsgáljuk; – ha jól szemügyre vesszük a közélet minden megnyilatkozását, egészen a szociáldemokraták mai politikai programjáig; – ha nemzet kulturái szempontból mérlegeljük az erkölcsi és értelmi erők értékét; – s végül ha manap Magyarország nemzetiségi térképére csak egy futó pillantást is vetünk, konstatálva 20 millióból a 45% nem magyar ajkú honpolgárt, hát szinte lehetetlenség, hogy a komolyan gondolkodó magyar kultúrpolitikusnak égne ne meredezzen a haja!

Valóban aggasztóan édes kevés az az erő, melylyel közoktatásunk 1868. óta a nemzeti állam kiépítésében részt vett!

Történetek vagy legalább célzottak ugyan a természetes és jogos nemzeti aspirációkat propagáló egyes elszórt intézkedések, melyekre a magyar nemzeti kultúrállam szervezetének oly szüksége volt és van, mint a vérnek a vízre, vagy a tüdőnek a levegő élenyére, de azok csákóéra kivétel nélkül pius desideriumként benne rekedtek az állami szakkormány vagy az ankétek asztalfiókjában, merő kíméletességből nem fajrokon honpolgáraink nemzetiségi és politikai szokott érzékenykedése iránt. így ment füstbe – a többek között – Csáky gróf nemzeti egységes középiskolája; – így maradt fakuló papírlapok hierogliféi azok a hivatalos tanácskozások, melyek közép fokú oktatásunk nemzeti tartalommal bővítését céllozták; – így maradt végrehajthatlanul a magyar nyelvről szóló 1879. évi XVIII. trv.-cikk és így maradt csak írott malaszt az 1868. évi XXXVIII. trv.-cikk revíziója, várva egy második Berzeviczy Albertet!

Ha nyelvileg is és fajilag is sokrétű, a feltevések, álmodozások és víziók tömkelegében bolygó népességünk politikai morálieletébe gondos pillantást vetünk, hát bizony ennek a polichromatikus, idegrendszer csiklandozó állapotnak önmagunk vagyunk okai. Mert félre teendő minden felesleges tartózkodás, minden indokolatlan kímélet, mely a magyar nemzeti kultúrállam fokozatos és biztos kiépítését és betetőzését nem garantálja és ha kell: vulnus ease reddendum est, ne pars sincera trahatur. Én nem ismerek semmiféle sovinizmust, mely a magyar nemzeti kultúrállam megszilárdítása és integritása érdekében eléggé természetes és jogos hazafiúi kötelesség nem volna! Avagy a nyugateurópai nagy kulturállamok állampolitikai, nemzeti sovinizmusát indokolatlan fajfelszívásnak, kultúrpolitikai lelkiismeretlenségnek, megtorolandó történeti bűnnek mondotta-e eddig valaki? Elítélte-e máig valaki London, Paris és Berlin hatalmas nemzeti evolúcióit, melyek a francia, angol és német szellemnek eddigelé is már annyi fölényt, annyi erőt és annyi nemzeti dicsőséget biztosítottak messze Európán túl is? Bizony mondom, hogy a mi amott éthikai és értelmi igazság, nemzeti büszkeség, faji erény és történeti ideál, az nálunk sem lehet banális mesterkedés, nemtelen aspiráció, természetellenes idióma, bűn!

Szent István országában egyedül a magyar államfentartó faj hivatott és illetékes arra, hogy a történelmi hagyományok és vérrel szerzett ősi jogok szerint uralkodó s így nemzetiségileg is természetes felszívó, attraháló alany legyen és tehát az egységes magyar nemzeti állam kiépítése nem echolalia, nem kiskorúak plauzibilis agyréme, hanem politikailag érett cél. Az építés munkája nem kiváltság, nem kedvezmény, de történelmi kötelesség. Ezen épület boltozata alatt Magyarország poliglott és politikailag sokféleképpen diszponált 20 millió lakosának egygyé kell lennie, a jogok és kötelességek egyforma megoszlásában; – egygyé kell lennie nyelvben, érzésben, erényben, szokásban, gondolkodás módban; – egygyé kell lennie: „magyarrá!”

Ebből a hatalmas kulturmisszióból, ebből a sok gondos körültekintést, energiát, szívósságot és intenzív ellenőrzést igénylő államalkotó munkából a legelőkelőbb, legtartalmasabb rész közoktatásügyünket illeti. Ebből a szempontból megmérhetetlen fontosságú a közoktatásügyi miniszteri bársonyszék. Mint a Piramisok, Szfinkszek, a Memnon-szobor, a Karnac temploma, a Szerapenin, az Akropolisz Athénben vagy a Kapitoleum és Kolosszeum Rómában az ókori miveítség erejét és fenségét jelzik, így kell jeleznie minden egyes esztendőnek egy-egy hatalmas lépést, egy-egy epochális lökést az egységes magyar nemzeti állam ideálja fölé. És ha eddigi defenzív jellegű kultúrpolitikánk nem bizonyult be eléggé alkalmas tényezőnek, a minthogy nem is bizonyulhatott annak, mert nem a kíméletes, aggodalmakat szörszálhasogató és minden árnyékban kísértetet látó védekezés, de a határozott elv szolgáltatásban céltudatos eszközökkel határozottan és következetesen dolgozó foglalkozás biztosíthat csak kívánt sikert ebben a munkában, ám lépünk a fokozatos offenzíva terére! A spontán, úgynevezett társadalmi felszívódás nálunk soha nem fog bekövetkezni, részint mert idegen ajkú honpolgáraink részek szerint oly tömeges képleteket képeznek, hogy az állandó és belterjes magyarosító társadalmi attrakcióra nézve szinte elszigeteltek, – részint mert erre a 45% szám szerint is sok, – részint pedig mert erre túlsúlyban nincsen hajlam a nemzetiségekben. Nálunk egyedül természetes és sikeres lehet a foglaló kultúrpolitika.

Mindaddig míg csak védelmi, tehát passzív viszonyt táplálunk önmagunkra nézve, ez a helyzet a magyar nemzeti állam kiépítésében semmiféle pozitív lépést nem jelent és mi Platonisták vagyunk, pedig napjainkban jaj annak a nemzetnek, melynek politikusi Plato iskolájából kerülnek ki!

Ha az ország jelenlegi politikai feszültsége ismét pihenőpontra ér, bátran, önbizalommal, nem csüggedve nyissuk hát meg a természetes és jogos offenzív magyar nemzeti kultúrpolitika éráját!

II.

Nyilvánvaló, hogy csakis a komoly, erős, minden ízében nemzeti tartalmú kultúrpolitika – még ha ennek a célszerűségi aktusnak frázisszerűen sovinizmus is a neve – lehet termékeny sejtje nemzeti életünk és állami érdekeink minden további egészséges evolúciójának. „Az állam minden gépezetében, összes szerveiben a nemzeti jellegnek, iránynak érvényesülni kell, a magyar állam külső és belső szerveire rá kel), hogy nyomja a nemzet az ő tiszta, hamisítatlan magyar jellegét” hirdetjük dogmaként. Nos tegyük eleget is e szent dogmának. Legyünk e nemzeti érvényesülésben bár sovinizták is, mert ez természetes tulajdonságunk, theoremánk s éljünk e cél érdekében még offenzívakkal is, mert ez jogos cselekedetünk léssen! Nekünk a magyar nemzeti állam kiépítése és integritása tekintetében Archimedesnek kell lennünk, ki geometriai problémája megfejtésén törte a fejét, míg Syracuse ég s őt magát egy római katona megöli. Az összetett kézzel való szerénykedésnek, a jóakarátú aluszékonyságnak, az önámító türelemnek nincsen semmi pozitív jelentősége ott, hol a bécsi kamarilla évszázados politikai tobzódásai után és a hazai nemzetiségek fegyelmezetlen politikai motívumai mellett a Lichtensteinok, Luégerek, Bielohlavek és Manu-féle mikrobák („Legyenek készen uraim!”) és még annyi sok más „előkelő idegen” rágnak államiságunk és

kultúránk évezredek tőkéjén. Az a nemzetközi szociáldemokrata lelkesedés, mely Rousseau és Basedow-féle cinizizmussal egyesítvén a Lepelletier-féle túlságokat a „haza” és „polgár” szavakat kitörölni véli az újkori nyelvek szótáraiból s mely a mai polgári (politikai) társadalomnak máris jelentékeny fertőzője, csak még inkább indokolttá és jogossá tesz minden itt komolyan kombinációba vehető természetes offenzívát.

A nemzetalkotó, államfejlesztő misszióban a nemzet hitének, bizalmának, hazafiasságának, a honfivágyak, férfibecsület és nemzethűség első letéteményese: az iskola. Ez ama erőnemző kohó, melyben minden fizikai, értelmi és erkölcsi akarat fuzionál, melyben a nemzettest finom szövete szövődik, hogy az életben az együttérzés, a közös célért való lelkesedés, a közös jogok és közös kötelességek szolgálatában munkálkodó szolidáris polgári erények és virilis vonások vérrendszerét stilizálja, moralizálja, fegyelmezze. Az iskola minden. Egész lényünk delejtűje. Melegágya, termőföldje az egyén, a család, a társadalom, a nemzet, az állam fogalmához kötött minden tökéletességnek. Ékes szólóan mondja bold. Felméri Lajos nagyszabású Neveléstudományában: „Az iskola a testi neveléssel gócpontja a hazai föld védelmére szükséges erő kifejtésének, értelmi nevelésével a haza igazgatására és kormányzására szükséges értelmi vonások megszerzésének; az érzületre és akaratra való hatásai által pedig a nemzeti Patrimonium felvirágzására elengedhetetlen erkölcsi tulajdonságok elsajátításának és a nemes aspirációk felköltésének édes otthona.” Valóban testamentomi szavak!

E tekintetben értelmi koszt-házakká zsugorodott, utilitárius irányú közoktatásunk, mely manap egyedül az ismeretekkel való ellátásra, az ismeretközlésre szorítkozik és még így is a tudományokkal való kaczerkodást alig párhuzamosítja egyúttal a műveltségben való haladással, mely a szív, a hajlam, az akarat, az ízlés, a szellem rovasára legkevésbé sem veszi tekintetbe Quintilianus s utána. Comenius ama mondását, hogy vigyázni kell, hogy az ifjúság a tudományoktól és könyvektől tengeri betegséget ne kapjon, („Id imprimis cavere, oportebit, ne studia qui amare nondum poterit, oderit et amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet”) – közoktatásunk az egész vonalon végig radikális reformot igényel. Mert bizony bizony ha beletekintünk ama külsőleg is monumentális kultúrpalotákba, melyekben a republikánus Svájc, a versaillesi fiú, az angol sziget gyermeke vagy a hollandi kicsiny földterületek hűséges szülöttje, oly büszke önérettel tanulja ismerni és imádni a Nemzeti Génuszt, lehetetlen, hogy arcunkon pír, szívünkben keserű érzés ne fakadjon azon szomorú tapasztalatokra, melyeknek nemzeti szempontból a mi utilitárius irányú, agy-velőket tömő közmopolitikus közoktatásunk a szószólója!

A ki komolyan végig lapozgatja azokat a testes Utasításokat, melyeket úgy elemi, mint középiskolai s felső oktatásunk kodekszéül az illetékes szakhatóságok elismerésre méltó buzgalommal és tudományossággal egész a módszertani minta tanítások bemutatásáig statuáltak, meghajlik a műgond előtt, mely e vevéerkönyveket didaktikai szempontból becselessé teszi. De a mint az elmének ismeretekkel való megtömése, a napjainkban divatozó oktatásügyi materializmus (mechanikai oktatás) még nem jelenti egyúttal a műveltséget, úgy nem az órák sokasága, nem is a tantárgyak egymásra halmozása az, melyben a nemzeti állam emberi és polgári ereje termőföldet s produktív biztosítékot ér. A politikai nemzet iskoláinak erkölcsi és gyakorlati életcélja, történeti jelentősége, az egészséges nemzettestnek feltétlen garantálása s nevelő értéke az az erőnemző asszimiláció, mely az egyéni értelmi fejlettségből leszűrődő műveltség és az öntudatos nemzeti érzület morális fegyelmezettséggel köt a politikai államhoz.

Kell tehát, hogy ízig-vérig hazafias, erősen intenzív nemzeti szellem lengje át egész közoktatásügyünket s az oktatásnak nem csak tanító, de nevelő munkája is a magyar nemzeti állam vérrendszerének egyik hatalmas artériája legyen. Tanterv, utasítás s a tanítás szelleme ehhez képest realizálandó. Legyen az iskola a tudományosan liberális értelemben vett modern életbölcesség forrása és melegágya, tűzhelye minden nemes érzelemnek és cselekedetnek,

melyet a magyar nemzeti állam koncepciója indokol. Ezen életcél elérése és biztosítása érdekében tegyünk bár úgy, mint Poroszország tett a pozeni lengyelekkel, vagy mint pld. Románia tesz a területén működő magyar iskolákkal, sohasem leszünk eléggé offenzívek és sovíniszták, hiszen csak az imént is a szerbek és oláhok nagybecskereki tüntetése, a Vládok és Bolkác Luciánok oláhszentmihályi kirohanása, a nagyszebeni szászoknak a magyar nyelv tanítása tárgyában kelt eszevesztett tiltakozása, meg annyi sok más nekünk idegen politikai hangulatra és aspirációkra visszavezethető nemzetiségi ízetlenség eléggé világosan megjelöli kultúrpolitikánknak az utat, melyre a végeredményben országosan államosítandó tanügy kereteiben nemzeti államunk szempontjából szükségszerűen lépnie kell.

A nemzeti oktatás és nevelésre nézve pedig ne felejtjük el Watt Jakab, Anglia egyik legnagyobb állampolitikusának az aberdeeni egyetemen mondott szavait: „Valóban nem a sokfélélt tudás sürgetése, hanem a helyes szellem nevelése a közoktatás minden fokán: a nemzeti munka. Hiszen a nevelés eredményei dinamikusok s egyik nemzedékről a másikra csak az értelmi, esztétikai és erkölcsi erő növekedés, mondjuk: hatványozott erejű elme öröklődik, de sohasem a betanult ismeretek. Nem tantervek tesznek egy nemzetet műveltté, ha mindjárt oly bő keretűek is; nem is óraterv, legyenek bár a legjobban szerkesztve s nem a vizsgálatok, ha még egyszer oly behatóak is. A nemzetnek szint oly szüksége van a mozdonyt hajtó gőzre, mint a mozdonyra magára.” Nos e gőz: a nemzeti állam szolgálatában álló liberális nevelésű nemzeti kultúrpolitika!

III.

Az oszthatatlan, egységes magyar nemzeti állam (1868. XLIV. t. ez.) megteremtésére, megszilárdítására és biztosítására irányuló kultúrpolitikai munkából az elemi iskolai népoktatásügyet kiválóan fontos, alapvető szerep illeti, mert bizonyos, hogy a nemzet „politikai oszthatatlanságát” (1868. XLIV. t. ez. 1. §.) is célzó azon erjesztő, az ember és a honpolgár összes egyéni és nemzeti habitusait történelmi és társas összhangzatba hozó, összeforrasztó kultúrpolitikának alulról kell megindulnia felfelé. És abban a korban, mikor a cél és öntudatos dolgozó tanító teljesen lefoghathatja a növendék üterét s minden benyomás elfogadására és reprodukálására legalkalmasabb a lélek, mikor a pozitív építő erő (a tanító) teljesen hatalmában tartva a gyermek fizikai, erkölcsi és társas életét, ébresztő, irányító befolyása nemcsak az élettani egyénre, de az egyéniség s így a hazafias érzés és nemzeti önérték kialakulására is mérhetetlen erejű és jelentőségű, a népiskolai nevelés valóságos csodákat művelhet azzal a milliányi mikrokozmossszal, mely emberanyag, nemzettest címé alatt évről-évre ott szorong az iskola padjaiban s benső formáját, lelki értékét az iskola pozitív munkájától várja és nyeri. Nemzetpolitikai szempontból a népiskola a polgári társadalom antecedense, mert a tanuló társak közötti nemzeti szolidaritás azaz a nyelvben, gondolkodásban, erkölcsben és érzésben megnyilatkozó öntudatos közösség érzete egyedül azon élesztő, mely a politikailag vett nemzeti államnak is egyedül tartós és természetes éthikai biztosítéka.

Bizony-bizony csak a tudatos rosszakarat és a naivság mögé bujt nemzetiségi makacsság vissza-tükrözése pld. a birályhágóntuli ágost. hitvall. evang. orsz. konzisztóriumnak a magyar nyelv intenzívebb népiskolai tanítása tárgyában kelt kultuszminiszteri rendelet ellen, a magyar apostoli királyhoz „német” nyelven intézett hivatalos kérvényében („A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar.” 1868. XLIV. t. ez. 1. §.) Szent István első királyunk szájába adott ama mondás, hogy: „az egynyelvű és egyforma erkölcsű állam gyöngé és törékeny.” Dehoggy is gyöngé és dehoggy is törékeny! Hiszen épen ellenkezőjét bizonyítják a Nyugat fajuk és nemzetiségük izmosítására mindent abszorbeáló nagy kultúrnemzetei! Hanem hát ebből az epizódból is – mint ugyancsak az erdélyi szászoknak az állam és a nemzeti érdekeket teljesen negligáló 1901-iki Memorandumából (a népoktatásügy rendezéséről szóló 1868. évi XXXVIII. t. cikk reformjavaslata ellen) – annyi kétségtelenül tény, hogy épen a nemzeti állam konszolidálása és biztosítása” szempontjából többnyire

megtorolatlanul kifelé gravitáló, partikuláris politikát űző nemzetiségeink szemében vörös posztó volt mindig pld. az oly intézkedés, mint a túlelasztikus 1868. évi XXXVIII. t.-czikk 58. §-ával szemben¹ a magyar nyelvnek az összes, tehát a nem magyar tannyelvű népoktatási intézetekben is köteles tanításáról szóló 1879. évi XVIII. t.-czikk; az annak végrehajtása tárgyában 1879. évi jún. hó 29-ikén 17.284. és 1885. évi máj. hó 28-ikán 20.301 szám alatt kelt kultuszminisztériumi Utasítások vagy a szászok német apellációjára most alkalmat szolgáltatott legújabb szakkormányzati rendelet. E nemzetiségi opposíció fényes bizonyítéka annak, hogy a nemzeti állam kialakulásában, a nemzeti jellemre és a nemzeti polgárosodásra, a nemzeti közérzetre való hatásban népoktatásügyünket kiválóan fontos és messzire árnyékvető szerepkör illeti; – bizonyítéka annak, hogy az egynyelvű és egyforma erkölcsű állam minden államfentartó népfaj politikai ideálja; – de egyúttal bizonyítéka az agresszív magyar nemzeti kultúrpolitika nemcsak jogosultságának, de szükségességének is!

A szakminisztérium és népoktatásügyünk az egységes magyar nemzeti állam jogosult állampolitikai érdekeire kétségtelenül gondos tekintettel vannak s ez expressis verbis kifejezést is nyer úgy a szakkormányzat rendelkező intézkedéseiben, valamint azoknak az állam rendelkezési joga alatt álló iskolák gyakorlati végrehajtásában. Ha csak egy futó pillanatra is méltatjuk az állami népoktatási intézetek számára kiadott Gondn. Utasítás 104-ik és a községi elemi iskolák számára kiadott Utasítás 133 ik §§ ait, valamint az új tantervi Utasítás idevonatkozó rendelkezéseit, markáns vonásokkal szabatosan jelezve találjuk ama keretet, melyen belül ezen iskolák nemcsak a szellemi és tanulmányi tevékenységre, de a magyar állam hűséges szolgálatában s egyetemes érdekeinek megóvásában is hathatós és sikeres nevelésű munkásságra utalvák.

Nem állítom ezzel azt, hogy a hitfelekezeti népiskolákban és kisdedóvóintézetekben, melyek felett a vall. és közokt. ügyi m. kir. miniszter az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 14. §-a, az 1876. évi XXVIII. t.-cz. 4 §-a és az 1891. évi XV. t.-cz. 28. §-a értelmében (a kir. tanfelügyelőségek útján) csak az állami főfelügyeletet gyakorolja, az egységes magyar nemzeti állam jogosult állampolitikai érdekei kielégítést nem találnak, mert hiszen évszázados tapasztalat igazolja, hogy ezen iskolák közül számosan nemcsak az általános népművelődés színvonalára nézve, de a nemzeti nevelés tekintetében is kiállják a versenyt az államiakkal; –de bizonyos az is, hogy ezek jelentékeny százalékához a kalandor politikai hangulat és a nagyon is mobilis nemzeti politikai jóakarát szempontjából és a hol csak muszájból, felülről való rászorítás után találjuk. az írás-olvasásnak magyar nyelven való mechanikai tanítását az órarendek és csakis a heti órák fele-számának keretében, mégis sok szó fér. Ezeket nekünk minden nagyzó és kényeskedő egyházi autonómia daczára is vaskézzel kell lefognunk, mert azt saját állami létérdekünk kívánja s mert az egyházi és iskolai önkormányzati érdekek feltétlenül alárendelendők a magasabb nemzeti érdekeknek. „Biegen oder brechen”. Bismark módjára a „lehetetlen” szót nekünk is ki kell törölnünk a magyar nemzeti kultúrpolitika fogalomköréből, mert a népoktatás helyes irányú és czélszerű kultúrpolitikai feladata az, hogy: „a nemzeti élet érdekeivel és a nemzet jövő fejlődésének feltételeivel összhangban álljon s ebből kifolyólag ez összhangot azon állandó tényezőkben keresse, melyek által a népoktatás a nemzet életének, gondolatvilágának és törekvéseinek nemcsak hű tükre, hanem megteremtője és továbbfejlesztője is legyen „ (Dr. Berzeviczy Albert miniszteri kultúrpolitikai programjából. 1904, szept. 7.)

Idegen népek közé beékelte állam vagyunk s így annál is inkább van szükségünk az államfentartó faj minden nemzeti jellemvonásának határozott kidomborítására, hogy a magyar nemzeti állam nemcsak politikai óhaját, nemcsak írott közjogi posztulátum legyen, hanem

¹ „Minden növendék anyanyelvén nyerve az oktatást, a mennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike. Vegyes ajkú községben ez okból oly tanító alkalmazandó, a ki a községben divatozó nyelveken tanítani képes. Népesebb községekben, a hol többféle nyelvű lakosok tömegesen laknak, a mennyire a község ereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választatnak.” Ide konkludálnak a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában kelt 1868. évi XLIV. t.-czikk 14. 17. 18. és 26. §§-ai is.

gyakorlatilag is beváltassék.

De az állam közvetlen rendelkezési joga alatt álló iskolákban is még fokozottabb, hatékonyabb mér tékben való tevékenységet vélek kifejtetni a nemzeti erő javára. Az iskolának ugyanis nemcsak az ismeretközlés, azaz a népiskolai tantárgyaknak a tantervben megállapított irányban és terjedelemben való tanítása lévén feladata, de azzal egyenértékű faktorként a nevelés s így a nemzeti tartalmú nevelés is, kétségtelen, hogy ezen utóbbi feladatnak megfejtésére is csak ép úgy módot és időt kell biztosítanunk, mint az ismeretközlésre. Mert nem elég az, hogy a nemzeti irányú népoktatást tételes törvény is garantálja, mint akár Franciaországban a testi nevelést, melyet a Konvent Rousseau hatása alatt törvénybe czikkelyezett; az sem elég, hogy e nemzeti irányú népoktatás érdekében „valamit” cselekedjünk; – hanem nekünk „mindent” meg kell tennünk annak kiszínezésére és kidomborítására, hogy iskoláinkban az ifjúság azt a nemzeti erőt szívja fel vérébe, „mely nemcsak visszafelé tekint s nem csupán csak a múlton csüng, hanem előre nézve is egy szebb jövő megteremtéséért kitartó munkára sarkal. Hát bizonyos, hogy némely népiskolai tantárgyak keretében alkalom nyílik e nemzeti erő produktív gyümölcsöztetésére, de kétségtelen az is, hogy egyrészt az osztályok rendes túlnépessége, másrészt pedig azon körülmény, hogy ha a miniszteri Tanterv és Utasítások szerint redukáljuk a 8, 9 és 10 hónapos tanévet, a tényleges munkanapokra alig marad tanévenként 150 nap, mondom e kettős körülmény nyomatékosan igazolni látszik, hogy a midőn e 150 munkanap tanévenként az ismeretek megfelelő közlésére is alig elégséges, nem lehet egyúttal elég az intenzív nemzeti nevelésre sem! E tekintetben tehát az állam közvetlen rendelkezési joga alatt álló iskolákban is a nemzeti állam érdekeinek és követelményeinek tágabb kereteket kell biztosítanunk a népoktatási tételes törvények idevonatkozó intenczióinak s nevezetesen az 1868. évi XXXVIII. t.-czikk 11. §. (hitfelekezetek iskolaállítási joga), 16. ■§. (magánegyének és társulatok iskolaállítási joga), 23. §. (községek iskolaállítási joga), 58. §. (vegyes ajkú községekben az iskola tanítási nyelve) legiszlatív módosításával (persze ezzel kapcsolatosan módosítandó a sok „de”-től hemzsegő, a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában kelt 1868. évi XLIV. törvény is), – módosítandó a Tanterv megfelelő revíziójával s a tankötelezettség fokozottabb érvényesítése, illetőleg a tényleges tanítási időnek a nemzeti „nevelő” irányban való kiterjesztésével.

És ha e parciális reformokhoz hozzáteszem még általánosságban a hazai népoktatásügynek államosítását, a tankötelezettségből méltányosan folyó teljesen ingyenes népoktatást, a tanítói javadalmazás és szolgálati pragmatika modern rendezését, – a tanítóképzés államosítását s színvonalának emelését (Belgiumot és bennünket kivéve Európa valamennyi kultúrállamában csak állami képesítés nyújt alkalmazási jogosultságot minden fokozatú tanítónak) és végül, hogy az 1844. évi II. t.-czikk 9. § ának fentartásával Magyarország határain belül a népoktatási intézeteknek tanítási nyelve kizárólag csak magyar legyen, megvontam a kört, melyen belül hazai népoktatásunk és általában e reformokhoz okszerűen hozzásimuló minden fokozatú iskolánk nemcsak a modern közművelődés, de az egységes és osztatlan magyar nemzeti állam szolgálatában is történelmi hivatású pozitív építő erő és állandó kultúrpolitikai faktorrá leend. Mert tehát állami és közéleti jelen viszonyaink között s produktív történelmi életképességünk szempontjából nemcsak jogosnak, de immár szükségesnek is bizonyul a kultúrpolitikai offenzív, e progresszív reformokba bele kell mennünk – és ha százszor darázs-fészekbe nyulunk is – annál is inkább, mert e programon kívül álló minden más és bármennyire plauzibilisnek is tetsző intézkedés nemzetpolitikai nézőpontból csak olyan, mint mikor az orvos asztmából eredő fejfájást antipiretikumokkal gyógyít!

IV.

A polgári és politikai nemzeti élet organikus szervei a így a kultúrpolitikának is komoly és nagyon értékes erkölcsi és fizikai ekszponensei a napi és időszakai sajtó, a

nemzeti irodalom, a képző és , előadó művészetek minden faja, az ipari, tudományos és társadalmi erőforrások evolúciói, az olvasókörök, ifjúsági egyesületek, az állandó és vándor népkönyvtárak, egyesületi (pl. gyári, kaszárnya, fürdő, kórházi, vasúti, fegyházi stb.) könyvtárak, olvasókörök, dalkörök, népünnepek, népies előadások, (a vidéki Uránia-estéknek itt fontos missziót tulajdonítok,) sőt még a testi erők nevelése – torna, játék, atlétika, vadászat, halászat, ipari munkák, – azaz az egészséges érzékeknek és izmoknak az idegrendszer és az agyvelő feltétlen szolgálatára való diszpozíciója is, mert utóbbiról csakugyan áll az, mit a létért – s így a nemzeti létért – való küzdés harczára nézve Spenczer Herbert mondott, hogy tudni- i illik: „A mint az életben való boldogulás főfeltétele az is, hogy az ember jó állapot legyen (a testi szervezet nevelése; Plató, Montaigne, Locke, Vittorino da Féltre, Kabelais, Descartes, Baco, Rousseau, Salzmann stb; gyakorlati bizonyítékai pld. az 1870-iki francia-porosz háborúban a szedáni csata, melyben a poroszok halálra gyalogolták a francziákat, – Blücher és Wellington egyesülése a lignyi vereség után, – I. Napoleon hadjáratai, – 1866-ban az osztrák hadsereg legyaloglása a poroszok által stb. Ch, R.) úgy a nemzet boldogulásának egyik főfeltétele szintén az, hogy jó állapotból álljon.” Az itt szándékos demonstrációval tömegesen felsorolt értelmi, erkölcsi és anyagi erőforrások nemcsak a közmíveltség és a közélet fokmérői; – nemcsak a nemzeti lélek színesítő prizma; – nemcsak a nemzeti erények s törekvések és a fegyelmezett közérzület rezervoárjai; – nemcsak mértföldkövei ama porondnak, melyet Littré és William Hamilton az államélet és az ezzel szolidáris társadalmi polgárosodás csataterének neveznek; – de ha igaz az, hogy a nemzetek fennmaradása, virágzása és küzdelmeiben győzedelme nem egyedül az értelmi haladottságtól vagy természettudományi ismeretektől függ, hanem sokkal mélyebb okoktól, tudniillik erkölcsi, politikai és társaséleti okoktól, a nemzettestet átjáró érzelmektől társadalmi vezéreszméktől, az eszmék valósítására való törekvésektől, a nemzeti aspirációk fegyelmezte közérzulettől, (Felméri) akkor igaz az is, hogy ezek az itt felsorolt értelmi, erkölcsi, társas-életi és anyagi erőforrások egyúttal hatalmas védő, de hatalmas támadó fegyverei is a nemzeti ideáloknak, a politikai államéletnek s így tehát a kultúrpolitikának is.

E rövid cikksorozatomban befejezésül csak még ezen erőforrások némelyikéről akarok egyet-mást per apices mondani.

A napi és időszakos sajtónak minden irányban való areopagitásáról felesleges volna itt disszertálni. Cowper angol költőnek, a sajtóról irt következő sorai világosan körvonalozzák e minősítést:

„Sajtó, hogy dicsérjem bűvös hatalmadat?
Bálványunk, istenünk mint magasztaljalak?
Vallás és szabadság, alkotmány, törvények,
Te általad halnak, te általad élnek;
Pharaot nem érte oly csapás, minőt te
A pokolt nyitva meg, árasztasz a földre;
Forrás vagy, melyet a bölcsék és jók áldnak,
S fakadó vize vagy örök hazugságnak.
Mint az Éden-kertben a Tudásnak fája:
Tőled ered a jó s a rossznak tudása!”

De e minősítésnek kellemesebb részére csak a befelé és kifelé jól szervezett napi és időszakos sajtó szolgál reá. Az a sajtó, mely az értelmi és erkölcsi erők produktív kamatozója, mely az emberi fegyelmezett vágyaknak s a nemzeti család közös eszméinek, érzelmeinek, erényeinek és törekvéseinek sarkalója és szellentyűje, mely a polgári jogok és politikai köteleességek, a nemzeti öntudatnak és a hazaszeretnek pozitív köztényezője s valamennyinek államilag kifelé defenzív, de ha kell agresszív nemzettesti szerve.

Tagadhatatlan, hogy nálunk különösen ily kifelé való szervezettsége a sajtónak még sok és jelentékeny kívánni valót hagy fenn.

Manap is úgy vagyunk, hogy pld. a francia és német hírlapok és közvélemény szerint Budapest még mindig Ausztriában van s a bécsi, brüni zszurnalisztika, sőt még az amerikai és az angol sajtónak is egy tekintélyes része, Magyarországról még mindig csak úgy beszélnek, mint Ausztria provinciájáról. És bizony csak nagy elvértve akad egy-egy szerény cikkecske, mely a külföldi sajtóban ezen célzatos vagy obszkurus botlásokat demontálja és megkorrigálja. Az ausztriai sajtónak ellenünk való legdurvább hangú tömeges kirohanásait nem is említve, ízelítőül ide csak annak a nyilvános beszédnek egy részét igtatom, mellyel az alsó-ausztriai keresztyén-szocialista munkásszövetségnek 1905. évi szept. hó 27-ikén tartott ülésében, általános helyeslések közben, Bielohlavek tartományi választmányi tag brillírozott, többek között mondván: „A legkonzervatívabb osztrák, a dualizmus legnagyobb tisztelője is megérti, hogy véget kell vetni a betyár magyarok arczátlan mohóságának. Az osztrákok megunták, hogy az ő rovásukra váljék nagygyá a marhatenyésztők nemzete, Ausztria pedig jelentéktelenné váljék. Nem hozott-e a császár elég áldozatot a magyar sovinizmusnak? Nem alázta-e meg a legérdemesebb osztrákokat, hogy szívességet tegyen a betyároknak? Valjon nem e határtalan hazugság a magyar arisztokraták részéről, hogy a népnek osztrák elnyomásról hazudoznak? Magyarország és fővárosa, Budapest, Ausztria rovására lett nagygyá, ők pedig üldöznek mindent, a mi osztrák. Többé nem szabad érintkeznünk e nagyzási hóbortba esett népcsalókkal, míg térden csúszva nem jönnek hozzánk. Megrúgjuk a disznótenyésztők nemzetét. Ausztria fenn fog állani a betyárokkal, vagy nélkülök!” És ideát nem akadott senki, a ki ezt a nyilvános, szemtelen provokálást méltó feleletre vagy retorzióra érdemesítette volna! A „Review of Reviews” ismételve is elduruzsolta nemzetünk minden tekintetben való lekicsinylését; – 1905. év szeptember hava végén a sorait aranyokkal fizető londoni világlap, a „Times” pángermán nyalánkságokat kínált fel a német ajkú magyar honpolgároknak; – ugyanakkor a párizsi „Figaró” filozsláv attackot rendezett alkotmányunk ellen; – később a cseh sajtó úgy beszélt rólunk, mint még mindig barbár, tudatlan, politikailag és kultúráilag fejletlen, egyedül ökörtenyésztésre képes ázsiai mongol csordáról; – e cikkek ismét elhangzottak, – a nagy Nyugat hírlapéhes közönsége ismét mohón elolvasta azokat a komolyan, plauzibilisen, sőt még bizonyos etnikai súllyal is megirt Katilináriákat és ideát ismét csak nem akadt senki, a ki e ferdeségekre viszonyaink és helyzetünk valódi feltárásával megfelelő helyen reflektált volna! Pedig ha csak kifelé is nemzet? és állami létünk minden momentumára nézve annyira nem vagyunk igénytelenek, mint Diogenész a testi szükségletekre nézve, hát akkor e reflektálásoknak nem lett volna szabad elmaradniuk, annál is inkább, mert az ily passzivitás nagyon is könnyen homlokunkra billogozhatja Marmontel ama mondását, hogy: On ne se guérit pas d' un défaut qui plaît. Pedig hát nem úgy van, mert nemzeti önérzetünknek milyen jól esik, a politikai férfibecsületnek és a hazafias közérzületnek milyen erősítője az, midőn olvassuk pld. Apponyi Albert gróf kitűnően felvilágosító és nagy terjedelmű esszejét a newyorki „N. Y. Staatâ-Zeitung”-ban, melyben Dr. Baumfeldnek ugyanezen lapban megjelent s nemzeti létünket lekicsinyló cikkét (Ungarische Volks-Probleme) a nagy világ előtt leczáfolja, állításait összetöri, inszinuációit erélyesen visszautasítja és mindenkit meggyőzően megsemmisíti. (1905. nov. 27.) Az itt csak érintőleg is elmondottakból kétségtelen tehát, hogy a magyar napi és időszakai sajtónak kifelé való megfelelő képviseleti szervezésére elkerülhetetlen szükség van. Legideálisabb volna persze az, hogy ha mint idehaza a királyi eskütől és a koronázási hitlevéltől kezdve (1867. évi II. t.-cz) a Büntetőtörvénykönyvig védve, de egyúttal megtorolva is találjuk a szabad sajtó intézményét, (Lásd az 1848. évi XVIII-ik, 1878. évi V-ik, 1879. évi XL-ik, 1880. évi XXXVII-ik törvénycikkek, továbbá a vonatkozó igazságügyminiszteri és belügyminiszteri kormányrendeleteket, az idevágó kúriai döntvényeket és az ország erdélyi részeiben s a polgárosított határörvidékeken az 1880. évi XXXVII. törvényzikkal érvényben hagyott

sajtórendtartásokat) Magyarország és Társországainak jogai, szabadalmai, törvényei, törvényes függetlensége, szabadsága, területi és alkotmányi épsége a külföldi sajtóban is a velünk szemben való viszonyosság jogelve alapján legiszlatív és nemzetközileg garantáltatnék vagy pedig – s ez volna közvetlenebb és könnyebben realizálható – a közös külügyi diplomáciára háríthatnák e feladat olyképen, hogy az 1867. évi XII. t.cikk 8. §-a alapján, a közös külügyminisztérium és részben a delegációk körébe utalt osztrák-magyar követségek, mint a birodalomnak a külföld irányában való diplomáciai képviselőinek munkakörébe hivatalosan beállíthatnák a megfelelő működési terület politikai sajtójának nemzeti és állami szempontunkból való szemmel tartása és szükség esetén a különbségek kiegyenlítésének, esetleg a közjogi, kormányzati, politikai és közéleti rekriminációknak a megfelelő külügyi sajtóban való foganatosítása. Mert bizonyos, hogy ha pld, a tenger alatti kábeleknak az 1888. évi XIX-ik törvényzikkkel való védene vagy az ipari védjegyeknek az 1890 évi H-ik törvényzikkkel való oltalma a nemzetközi jogsegélynek tárgyát képezhetne, úgy a sajtóügyre is koncedálandók a nemzetközi bűnvádi egyezmények. Ha azonban e képviselőnek a diplomáciai követségek útján való hivatalos megoldása sem mutatkoznék eléggé opportunusnak, úgy elkerülhetetlen és mielőbb szükséges, hogy a magyar államnak a külföld fővárosaiban és hivatalosan alkalmazott, államilag dotált legalább egy-egy hírlapi tudósítója legyen, ki aztán minden nemzeti és állami érdekeinket a megfelelő sajtóban informatív, de – ha kell – védőleg, osztentatív is képviselje. E szervezés célirányos, sikeres rendezése, egyik nagyhatalmi tényezője minden ország és minden nemzet összes érdekeinek s így a kultúrpolitikai presztízsnak is.

A magyar nemzeti szellem ápolására és fejlesztésére nagyon alkalmasak s így a magyar nemzeti állam kiépítésében offenzív is különösen értékesíthető helyi erkölcsi erők a különböző társadalmi és közmívelődési körök, a népkönyvtárak és az ifjúsági egyesületek.

Az, egyesületi, törvényhatósági, községi, valamint a társadalmi (az iskolák körén kívül álló) népes vándorkönyvtárak szervezését ő felségének 1897. évi decz. hó 10-ikén kelt legfelső elhatározása alapján, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és sajátlag a Tanács népkönyvtári albizottsága – a földművelési és közoktatásügyi kormányok anyagi támogatása mellett és a vall. és közokt. ügyi miniszternek e tárgyban megállapított szervezési alapelvei szerint – propagálja annyi készséggel és már eddig is annyi sikerrel, hogy úgy eksztenzív, mint intenzív ezen kultúrscociális intézménynek izmosodása s a közéletre és közszellemre való legalább részleges hatása már is elvitázhatatlan. Sajnos, hogy egyrészt az állami háztartás e címre beállított fedezetének korlátoltsága miatt, másrészt azon körülménynél fogva, hogy hazánk közel 14 ezer községe és 20 ezer pusztája az ez érdemben való anyagi diszponálásra óriási munkatér, ezen intézmény nemzetársadalmi és kultúrpolitikai intenczióit csak lassú fokozatossággal és így is ezidőszerint területileg még mindig csak parcialiter érvényesítheti! A Wlassics Gyula által 1902-ben rendelt hivatalos összeírás szerint hazánkban csak 773 népkönyvtár volt. Ezek száma ma már meghaladja a 2000-et. És így az 1902-iki létszám máig, három esztendő alatt, és daczára a jelzett korlátoknak is: megháromszorozódott!

Énnél kedvezőbb arányokat mutat fel az ifjúsági egyesületek intézménye, melyeknek szervezését Wlassics indította meg 1902-ben s a melyeknek az állami iskolákkal kapcsolatosan vagy azoktól függetlenül, önállóan való alakítását a Gond. Utasítás 103. §-a az állami tanítókra nézve kötelezőleg rendeli el. A népoktatásügy kiépítéséül ezen egyesületek célja a tanköteles kort (1868. évi XXXVIII. t.-cz. 1. §.) túlhaladott ifjúságnál a közmíveltségi színvonal emelése, a nép jólétének előmozdítása, a hazafias és valláserkölcsi érzület ápolása, fejlesztése s így a magyar nemzeti társadalom kialakulására és a magyar nemzeti állam megszilárdítására, tehát a magyar kultúra fajsúlyának emelésére ezen egyesületek pozitív hatása evidens. De ha egy pillantást vetünk Magyarország nemzetiségi térképére és a hazai népfajok etnikai történetébe, egyúttal evidens lesz az is, hogy ezen hatás és pedig agresszív

jellegűvé kialakulandó hatás feltétlenül szükséges is. Hazánkban az utolsó ötven esztendőnek faj fejlődési viszonyai Balogh Pál („A népfajok Magyarországon”) szerint a következőképpen alakultak: A magyarság nyert 261, veszített 456 helységet, tiszta vesztesége 195 helység; – legtöbbet nyert a felvidéki tótságtól, – legtöbbet veszített a baranyai svábsággal s főleg az erdélyrészi románsággal szemben. A románság nyert 362, veszített 64 helységet, tiszta nyeresége 298 helység. A tótság nyert 253, veszített 106 helységet, tiszta nyeresége 147 helység. A németiség nyert 168, veszített 116 helységet, tiszta nyeresége 52 helység. Az orosz elem nyert 4, veszített 217 helysége*, tiszta vesztesége 213 helység. A szerb nyert 8, veszített 87 helységet, tiszta vesztesége 79 helység, melyen a német, magyar, horvát és román elem egyenlőtlenül osztozott. A horvát nyert 46, veszített ugyanannyi helységet; a mit a némettel, magyarral és csehkel szemben veszített, azt visszanyerte a szerben és a tóton. A vend nyert 3, veszített 5 helységet, tiszta vesztesége 2 helység. A bolgár nyert is, veszített is 1-1, s a cseh nem veszített, csak nyert 3 helységet. E szerint veszteséggel zárul a fajnépek közül első sorban az orosz, *utánna a magyar*, majd a szerb, vend s a bolgár elem mérlege; – nyereséggel zárul első helyen aromán fájé, utána a tótságé, majd a német s a cseh elemé. „S e népek némelyike még arról panaszkodik, hogy Magyarországon el van nyomva! Ez ellen a magyar elem térvesztése a legkiáltóbb czáfolat!” És ma még azon töprenkedhetik-e akár a pedagógus, akár a státusférfitú, akár a publiczista, akár a szocziológus, hogy a nemzetiségek politikai érzékenysége iránt való udvariasságból és kíméletességből helyén való lehetne-e a különben is jogos és természetes „agresszív” magyar nemzeti kultúrpolitikának inaugurálása? Hát hiszen ennél sokkalta kedvezőbb államfejlődési viszonyok között azt kérdezte-e Anglia az írektől? Azt-e Berlin a pózeni lengyelektől? Azt-e Románia a szláv népfajoktól? ... Magyarországon ma mintegy 2000 állami elemi népiskola működik s ha az ifjúsági egyesület intézménye e vonalon végig kialakul, hogy 2000 ifjúsági egyesületnek intenzíve és eksztréníve való állandó működése úgy nemzeti, mint társadalmi szempontból is mit jelent s hogy tehát ezen egyesületek – különösen az etnikailag tagolt nyelvterületeken – milyen nagyszabású agresszív kultúrpolitikai tökétt és erőt képviselendenek, azt fentiek után itt ismételni felesleges. Hát a mintegy 16.000-et tevő községi, felekezeti, társulati és magániskolák legalább egy része miért nem vehetne szintén részt ezen nemzeti egységesítő kultúrmunkában?!

Ám elég. E néhány czikk és néhány tételnek részletesebb tagolása nem programm akar lenni, csak általános irányítás és főleg ébresztő a kultúrpolitikai aktivitás azon nemére nézve, melyet kifejezetten megnevez és tárgyal. Dr. Berzeviczy Albert, volt vall. és közokt. ügyi m. kir. miniszterünk mondotta 1904-ben egyik pohárfelköszöntőjében Kolozsvárott, hogy: „a magyarság erősítése egyértelmű a kultúra erősítésével, a magyar szellem terjesztése egyenlő a kultúra terjesztésével. „Nos, ebből önként következik, hogy a magyarországi kultúra és így a magyarországi kultúrpolitika is csak magyar lehet és hogy agresszív legyen, ez ma már történetileg indokolt jogos és természetes attribútum s az idők jele!